

NILS FAARLUND

Natur-livsfilosofiske tanker i Per-og-Pål-tider

Naturen er kulturens hjem

Forord

Vi lever i Per-og-Pål-tider. Som mennesker «før i vær'n»¹ står vi overfor vegvalg i livet — hvor vi snur og vender oss. Fordi vi er de mest *rasjonelle* i generasjonsrekken av mennesker, har vi selvfølgelig våre metoder, våre virkelighetskart, våre modeller og analyser. Vel vitende om at idehistoriens verdier ikke er målbare og beregnelige, holder vi oss til kroner og øre, til *cost-benefit*-analysene. Med politikeren og dikteren Václav Havels ord er «den nye tids menneske stolt over at det, takket være sin avpersonifiserte forstand, har maktet å slippe en gigantisk ånd ut av flasken [...]».² Ved hjelp av «vår avpersonifiserte forstand» — den naturvitenskapelige tenkemåte — har vi maktet det gigantiske på felt etter felt. I vår *moderne* kultur har vi, uttrykt med den olympiske idrettens betegnelser, latt oss lede av nytten (*the benefit*) av *raskere, sterkere, høyere*.

Men — hva med kostnaden (*the cost*)? Med Havels symbolbruk fra åpningstalen til Den økonomiske Verdenskongressen i Davos 1992 har altså mennesket maktet å slippe en gigantisk ånd ut av flasken, og «[...] fastslår nå bare *upersonlig* [min uthevelse] at det ikke er istand til å drive den inn i flasken igjen». Den vidtskuende politikeren og reflekterte dikterens kommentar er: «Alt tyder på at det her ikke går noen vei.»³

Om vegvalg for et liv i lage

Jeg er hverken dikter eller politiker. Men som vegleder i friluftsliv og medlem av vårt skjebnefellesskap i den vestlige kulturkretsen er jeg gledelig og smertelig opptatt av vegvalg — vegvalg i friluftslivet og vegvalg i livet. Mine erfaringer fra friluftslivet — fra møtet med den frie naturen — har hjulpet meg til *naturkjennskap*. Som kjennskap, som blir til i møtet mellom mennesker, fører til vennskap, utvikler også naturkjennskapen seg til natur-vennskap.⁴ Ertetankene over minnene etter naturmøtene blir til gjenkjennende tenkning over mønstre som med tid og stunder kan skjernes i egenminnet. Erfaringsmønstrene fra egenminnet (fritt etter Jung) får samvirke med fellesminnet (de arketyperiske mønstrene) og bryne seg på medmenneskers nåtidige og tradisjonsbårne erfaringsmønstre.

Mens *kunnskapen* om natur er *objektiv* ut fra naturvitenskapens forutsetning om at vi holder oss til tilskuerrollen, tillater og krever *kjennskapen* deltagelse og medleving. Dermed blir tilskuer-kunnskapen «avpersonifisert», verdi-løs. Den inn-levende kjennskapen derimot forutsetter «personifisering» — deltagelse — og gir på den

¹ Se Svein Erik Brodahl: *Høre heme en stann*, Oslo, Tiden, 1992.

² Václav Havel: «Kommunismens endelikt», *Aftenposten*, 28. februar 1992 (morgen).

³ Ibid.

⁴ Se Nils Faarlund: «A Way Home», i P. Reed og D. Rothenburg (red.): *Wisdom in the Open Air*, London, Minnesota University Press, 1993, s. 155—169.

måten kjøp og ror til tanker og handlinger. Kjennskapen er altså verdi-full.⁵ I friluftslivet bekreftes den mønstertolkende, gjenkjennende tenkningen i vegvalg i krevende situasjoner. Når livet står på spill, som i trakter der det er fare for steinsprang eller snøskred, kommer «den avpersonifiserte tenkemåte» til kort. Så ofte som i 2 av 10 tilfelle slår måle-og-regne-tenkningen feil når det angår snøskred.⁶

For en «selv-naturalisert» sivilingeniør (en ekte 67-er ...) med sertifikat for fagmessig, «avpersonifisert» tenkemåte fra NTH/NTNU og siden 1967 med en mannsalders fartstid fra et liv under åpen himmel faller det derfor lett å slutte seg til Havel avvisning av «at verden bare er en rebus som det gjelder å løse, en maskin som man bare trenger å finne en bruksanvisning til [...]».⁷ Men vennskap forplikter til mer enn å velge bort «merka-løypa» i den natur som fortsatt får være seg selv. Ansporet av besøk hos og studier av naturnære kulturer⁸ og dønningene fra en levemåte preget av «alle ulykksalige følger av tidligere systemer» utviklet ut fra den «avpersonifiserte forstand», har jeg derfor engasjert meg også i vegvalg for et *liv i lage*.

Tankene om et liv i lage og veger dit kan etter mitt skjønn ikke begrense seg kun til tanker om mennesket og medmenneskelighet. Vår menneskekjennskap må forholde seg til naturen — kulturens hjem. Vi kommer etter dette ikke utenom å stille spørsmålet om det er en nødvendig sammenheng mellom menneskekjennskapen og naturkjennskapen. Når jeg i fortsettelsen viser til denne sammenhengen som naturfilosofi, så forstår jeg med denne betegnelsen en verdiorientert filosofi. Vi taler om en natur-livsfilosofi — en *naturverd-filosofi*.⁹

Naturverdfilosofien som natur-livsfilosofi

En natur-livsfilosofi er som livsfilosofien ment å være mer enn tankeeksperimenter. Naturverd-tenkningen med den frie naturs iboende verdi som kjøp og ror for et skapende liv mot et samfunn i lage er ment å være vegledende. Og akkurat som vegledning i friluftsliv står for veg-glede, bør også vår natur-livsfilosofi være opptatt av veg-glede, arbeids-glede, livs-glede.

I utkastene til vegvalg ut av «tidligere systemer» med «ulykkelige følger» (Havel) tenkte vi i kretsen rundt høgskjellsskolen på slutten av 1960-tallet i det «økologiske» system. Økologisk orientert tenkning, på den tid lite påaktet i Norge, stod riktignok for en tenkning over grensene for fagene, sektorene og det snevert menneskesentrerte. Vi kom imidlertid ikke ut over forestillingen om «likevektssamfunn» — en levemåte der mennesker tilstrebet like-vekt i forhold til natur.¹⁰ Men den intense diskusjonen om samfunnsutviklingen i forbindelse med

⁵ Se Nils Faarlund: «Vegledning i friluftsliv — Askeladdens skole», i *Årbok for Hallingdal Folkehøgskule*, Gol, 1998, s. 46—51.

⁶ Se Nils Faarlund (red): *Snø, Snøskred og Redningstjeneste*, utgitt av Norges Røde Kors Hjelpekorps, Oslo, 1992.

⁷ «Kommunismens endelikt», op.cit.

⁸ Se Nils Faarlund: «Friluftsliv — naturverd og endring med glede», i ????, Oslo, Vett og Viten, 1990.

⁹ Se Nils Faarlund: *Støy og stillhet i friluftsliv*, SFT-rapport nr. 92, 1992, s. 9—12.

¹⁰ Se Nils Faarlund: «Hvorfor — om 'Ferden til Tseringma 1971'», *Mestre fjellet*, 1972, nr. 1—2, s. 6—7.

Mardøla-aksjonen (1970),¹¹ EF-kampen (som kulminerte 1972)¹² og møtet med det fredsøle sherpa-folket under Himalayas ruvende fjell,¹³ avfødte synet for den indre sammenhengen mellom *hva* vi velger å gjøre og *hvorfor*. Ikke minst førte møtet med sherpaenes kultur til klarhet i at forutsetningen for at den kjøl og det ror som ligger i *hvorfor*-forståelsen i et samfunn, kun blir virksom i *hva*-løsningene, dersom *hvordan*-arbeidsmåtene er bærende. I våre vestlige samfunn, der færre og færre kan sies å ha funnet sammen, skorter det åpenbart på *hvordan*-mønstre som utløser de gode vegvalg.

På ferden til Tseringma (1971)¹⁴ kom vi etter 8 dagers krevende fottur til en gruppe mennesker som *hadde* funnet sammen. Etter alle begeistrede omtaler vi hadde lest, skulle vi her ha med et «likevektssamfunn» å gjøre. Etterhvert som vi ble kjent med og gjenkjente mønstret for «Plogfuredal»-samfunnet, demret det at våre nye venner ikke var «øko-logiske» og heller ikke tilstrebet noen avbalansering i forholdet til sitt hjem — den frie naturen. Med årene ga det seg selv at vi hadde blitt kjent med mennesker som *levde* et liv i lage. Hemmeligheten, som kun har gått tapt for oss, fordi vi har monopolisert den avpersonifiserte tenkningen, er til-venning og venn-skap gjennom kjenn-skap.

I Askeladdens fotefar

For all del — jeg sier ikke at vi må til Himalaya etter livsmønster. Heller ikke at vi bør bli buddhister. Ikke misforstå meg dithen at gisne steinbuer med åpent ildsted og hakkejordbruk er obligatorisk. Det jeg bekrefter, er at verden ikke er «bare en rebus». Det kommer ikke noen universell løsning ut av noen datamaskin etter at vi har samlet nok informasjon til innlesning (for å bli i Havels billedspråk). Veggen blir til mens vi går. Dagene som kommer og går, er vårt liv. Veggen til et *lagelig* liv er kjennskapens veg. Til-venning og venn-skapende levemåte kan vi her hjemme finne henvisningene til hos Askeladden.

Dessverre for oss brydde ikke eventyrfortellerne seg med å pensle ut den kyndigheten som bålet krever, og hvordan Askeladden hadde fått del i den. Den tid, da våre formødre og forfedre tok folkediktningen i bruk for å holde «hoveddragene i nasjonens skapende evne» i hevd (Moltke Moe om eventyrene), kjente gammel og ung bålet. *Kjenn-skapen* til bålet var selvfølgelig for tradisjonsbærerne. De samlet seg derfor helt og fullt om å dramatisere de meningsbærende historiene. Det gjaldt å få frem at for å løse livets gåter, kreves det årvåkenhet, innlevelsesevne og kløkt av den som skal ha håp om å lykkes. Rå kraft, kjekkasseri og mangel på vordnad strekker ikke til i slike sannhetens øyeblikk. Nei, i kunnskap-er-makt-kultur er ikke kjennskapen til bål lenger noen selvfølgelighet — i en kunnskap-er-overmakt-kultur der vi med en kjettersk plagiering av Michelangelos skapergest setter i gang produksjonen av både lys og varme med et enkelt fingerpek mot bryterne ...

Fordi Per-og-Pål-leserne av folkeeventyrene blir revet med i thrillerne om troll og prinsesser, får de ikke tak i mangfoldet av kyndighet — handlingsmønstre — som

¹¹ Se Sigmund Kvaløy: «Mardøla — samvær som kampform», *Mestre fjellet*, 1971, nr. 1, s. 5—13.

¹² Se *Økopolitikk eller EF?* utgitt av Samarbeidsgruppa for natur- og miljøvern i serien Dette bør du vite om EF, Oslo, Pax, 1972.

¹³ Se Nils Faarlund: «Om økoliv», *Mestre fjellet*, 1973, nr. 15, s. 7—9.

¹⁴ Ibid.

utgjør forutsetningene for at Askeladden skal lykkes. Med karakteristisk rastløshet og manglende fornemmelse for det uanselige, for det store i det små, synes det for dem som om det er bare flaks som gjør at Espen «snubler» over løsningene. Det kommer jo an på øynene som ser. Det kommer an på om man har «schett ætter».¹⁵ «Vi trenger å frigjøre oss fra den *hovmodige forestilling* [...]»¹⁶

Så må vi kanskje søke etter en åpning for vegvalg ut av Per-og-Pål-tidene ved å vise til den abstrakte og logisk stringente tenkemåten mest ytterliggående fremstøt — forskningen omkring «intelligente maskiner» — for å komme på løsningen av *den egentlige gåten*. For vår tids leser av Askeladd-eventyrene er jo gåten hvordan man (ut)danner Askeladder!

I intervju med Ib Ravn¹⁷ sier filosofiprofessoren Hubert Dreyfus, broren til matematikeren som også har fulgt informatikkens energiske fremstøt mot «mekanistisk kreativitet», at hele prosjektet har møtt veggen. Skapende evne er av vesen ikke regelbundet, men ernærer seg av erfaring: «praktisk intelligens er ikke at have abstrakte teorier om verden *udenfor* os, men at være fordypet i en konkret sanselig verden og handle optimalt ut fra vores tusindvis av konkrete erfaringer med [les: kjennskap til] denne verden.» Kanskje hadde Havel orientert seg om situasjonen ved forskningsfronten for «kreative» datamaskiner da han konkluderte med at: «Vi trenger radikalt å forandre menneskets holdning overfor verden. Vi trenger å frigjøre oss fra den hovmodige forestillingen om at verden bare er en rebus som det gjelder å løse, en maskin som man bare trenger å finne en bruksanvisning til — at verden bare er en samling informasjon som kan puttes i en datamaskin i det håp at det før eller senere kommer ut en universell løsning.»¹⁸

Liv i lage!

Skapende evne renner av erfaringens røtter. Veggen til et *liv i lage* går gjennom erfaring. Og er-faring har med fare — å fare / å ferdes — å gjøre. Når vi ferdes i skogen, blir vi kjent med dem som bor der — med dem som hører hjemme der. Vi utvikler ferd-igheter som er-faringen forlanger av oss. Vi fomler og famler oss til kjennskap. Da er det godt å ha gode hjelpere — bestemor og bestefar — som selv har fomlet og famlet som barn, som foreldre, fomlet seg til mesterlighet. Under kyndig vegledning av gode hjelpere i den lange rekken av generasjonenes gode hjelpere frigjør vi oss fra den ulmende følelsen av å være fremmede. Vi blir trygge i opplevelsen av «å høre heme en stann».¹⁹ Å er-fare er også forbundet med fare. Men fare er ikke farlig for den som farer var-lig; for den som er var, blir var, når fri natur viser sine iboende krefter.

Askeladd-skolen gikk altså ut på «at være fordypet i en konkret sanselig verden og handle optimalt ut fra vores tusindvis av konkrete erfaringer med denne verden». I møte med de gode hjelpere — hjemlig kultur, fri natur — fikk Askeladden sin dannelse, ikke bare ut-dannelse. Skusler vi bort våre talenter til å bli vår, til å undres, til å fomle og famle oss til ferdighet, skjønn og handlekraft, ender vi som

¹⁵ Nils Faarlund: «Askeladden», *Flux*, 1994, nr. 3, s. 10—11.

¹⁶ «Kommunismens endelikt», op.cit.

¹⁷ Ib Ravn: «Intelligens er ikke at have teorier om verden», *Paradigma*, 1989, nr. 3, s. 4—10.

¹⁸ «Kommunismens endelikt», op.cit.

¹⁹ Nils Faarlund: «Friluftslivets *naturmøte* som veg til et liv i lage», *Mestre fjellet* (under trykning).

«merkaloypefolk». I et land som stiger frem, kan vi misbruke fare som rusmiddel. Vi kan også prege folkeskikken ved å søke muligheten til å er-fare. Med våre valg bestemmer vi også skjebnen til de gode hjelperne.

Ved nærmere ettertanke er det likevel forståelig at vi i vår suksessrike, moderne tenkemåte ikke evner å tolke de svar som naturen og et forvitrende fellesskap²⁰ på mangfoldige og dramatiske måter gir når vi reduserer vår med-verden til om-verden og res-surs — bokstavlig talt «tingkilde». Mønstergjenkjennende tenkning og regelbunden teoretisering er *inkommensurable*, som det heter i abstraksjonenes språkbruk. Så lenge vi tviholder på bevissthetens suverene posisjon når det gjelder å orientere seg i livet, så lenge bevisstheten er *overbevist*, og underbevisstheten og vår mønstertolkende begavelse bare innrømmes gyldighet på arbeidsfelt uten kvantitativ teori-tenkning i form av «magefølelse» eller «intuisjon» (noe kvinner skal være utstyrt med ...), blir det til at Askeladden «snubler» over løsninger som er utenfor rekkevidde for datamaskinenes program.

Vitenskapshistorikeren Kuhn med sine betraktninger over paradigme-skifter i «normalvitenskapen», les: naturvitenskapens dominerende regelverk for «avpersonifisert» tenkning, hevdet for en generasjon siden at gruppen av *maîtres penseurs* — sjefs-tenkere — må dø ut før vi får en dyptgående endring i de fremherskende tenkemønstrene.²¹

Et annet illevarslende tegn på at regeltenkerne vil kunne fastholde sin posisjon som leverandører av legitimering av politiske beslutninger og bekreftelse av abstraksjon og teori som selvfølgelig grunnlag for utdanning på alle trinn i samfunnet, er moderniseringen av universitetene i vår kulturkrets. Idéhistorikeren Allan Bloom viser i sin inngående studie *The Closing of the American Mind* hvordan vårt demokrati undergraves ved at universitetene svikter sin rolle som arnesteder for studier av den erfaringskatt som tidligere generasjoner og kulturer har etterlatt. Ved at våre uavhengige, forskningsbaserte institusjoner har markedstilpasset seg som *nyttige* (anvendt forskning) og *populære* (næringslivstilpasset undervisning)²² er det ikke lenger alburom for anderledestenkere til å utvikle troverdige bidrag til den demokratiske beslutningsprosessen. Universitetet er degradert til et målstyrt «undervisitet». Å korrigere og endre en kultur på katastrofekurs på demokratisk vis synes fåfengt.²³

Det er for sent å være pessimist nå!

Visst er det slik at tegn i tiden ikke gir grunnlag for stor optimisme. I naturverdfilosofisk perspektiv er det imidlertid slik at rådende tilstander hverken tilsier fortvilelse eller flukt inn i utopien. Endring er ingen unntakstilstand, men levestilene — ikke *en* levestil, men mangfoldet av livsvalg med natur- og menneskeverd som kjøl og ror.

Endringer av det slag som vår kultur må gjennom, stikker så dypt, at selv ikke en Espen Askeladd med sitt *leuge* lag eller prinsessene fra Serendip med sin

²⁰ Se Yngvar Løchen: *Liv og forvitring i vårt samfunn*, Oslo, Universitetsforlaget, 1985.

²¹ Thomas S. Kuhn: *The Structure of Scientific Revolutions*, 2. utgave, University of Chicago Press, Chicago, 1970.

²² Allan Bloom: *The Closing of the American Mind*, New York, Penguin, 1987.

²³ Se Thomas Chr. Wyller: *Demokratiet og miljøkrisen*, Oslo, Universitetsforlaget, 1999.

*serendipity*²⁴ ville være istand til i en hånd vending å fri oss fra den avpersonifiserte forstands regime. Vårt samfunnsmaskineri er beskyttet av kontroll-tenkning og kontroll-funksjoner. Så lenge forenklingmekanismene ikke utløser katastrofer med ukontrollerbare dimensjoner (drivhuseffekten, endring av de store havstrømmene, faretruende smelting av isen ved polene, osv.), taler sannsynligheten for at vi bare kan vente å oppnå en korleksjon her og en korleksjon der.

Endringer av det omfang som naturverdfilosofien tilsier, må vi hente mønster til i den skjellsettende endring som naturen gjennomgår mellom vinter og sommer. Leser vi vår historie med mønstersøkende oppmerksomhet, finner vi den ene *vårløsningen* etter den andre ved de kulturendrende tidehverv. Med andre ord: «Det er for sent å være pessimist nå!» Når vi bidrar til vårtegn med våre vegvalg i livet, bidrar vi til vårtegn til oppmuntring for andre samtidig som vi bidrar til vårløsningen. Den som skaper på mesterlig vis ved å føye seg etter den frie naturens rytmer — årstider, døgnrytmer, vekstrytmer — inspireres av mestringsgleden og er ikke avhengig av det moderne/postmoderne samfunnets gjengse belønningssystem. Vegvalg for et liv i lage med natuverdfilosofien som kjøll og ror handler altså med Einar Skjæraasens ord om å

— være som en tone
i vårens orgelverk.²⁵

²⁴ Se *Encyclopedia Britannica*: «Serendib/Serendipity», 15. utgave, London, 1988, bind X, s. 647.

²⁵ Einar Skjæraasen: «Trubadurvise», i F. Benestad, A. Klakegg og F. Lunde (red.): *Skolens visebok*, Oslo, Aschehoug, 1973.